

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola

Benkő Gábor

**A Forgách család karrierstratégiája és
emelkedése a 16. században, különösen
Forgách Simon /1526-1598/ pályafutására
tekintettel**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Miskolc, 2023

Témavezető:

Vargáné Dr. Balogh Judit
egyetemi tanár, (EKKE)

A Bíráló Bizottság tagjai:

Dr. Kalmár János egyetemi tanár (EKKE)

— elnök

Dr. Horn Ildikó egyetemi tanár (ELTE)

— bíráló

Dr. Virovecz Nándor egyetemi adjunktus (ELTE)

— bíráló

Dr. Miskei Antal egyetemi docens (EKKE)

— tag

Dr. Borbély Zoltán egyetemi adjunktus (EKKE)

— titkár

Az értekezés témája

A mohácsi csatának köszönhetően új korszaka nyílt meg a török-magyar harcoknak: a 15. század közepétől fennálló viszonylagos béke végérvényesen lezárult, ráadásul a frontvonal ezúttal már az ország belső területére tevődött át fokozatosan, ami új kihívások elé állította az ország lakosságát és Európát is, hiszen a hadszíntér eseményeit mindig is nemzetközi figyelem kísérte. Ez a figyelem 1526 után tovább nőtt természetes módon, hiszen az oszmán hódítás fenyegetése közelebb került a Habsburg Monarchiához és így Európa központi és nyugati területeihez is. A Habsburgok összetett monarchiájába tagozódó Királyi Magyarország az egyik olyan ütközőzónává vált, ahol a várháborúk korával a hatalmi zenitjét elérő Oszmán Birodalom végül 1568-ra megtorpant az 1565-ös máltai kudarcot követően, de még az 1571-es lepantói vereség előtt, mely a történeti gondolkodásban egy másik hagyományos határpontja az oszmán hatalmi csúcspontnak.

A 16. század magyar történelmét meghatározó, oszmán fenyegetéssel szembeni küzdelem nehezen kutatható és értelmezhető az arisztokrácia behatóbb vizsgálata nélkül, mivel az arisztokrácia soraiból került ki a három részre szakad Magyar Királyság katonai méltóságainak zöme, ez pedig háborús időszakban az ország létének szempontjából döntő fontosságú volt. Ennek alapján tűztem ki kutatásaim céljául, hogy a 16. századi magyar arisztokráciáról alkotott képünket további adalékokkal bővítsem. Disszertációmban a mohácsi csatát követően újból nyitott társadalmi mobilitással kapcsolatos kérdéskört vizsgáltam a politikai-katonai elit soraiba emelkedés szempontjából egyetlen család példáján. Milyen karrierlehetőségei voltak a magyar arisztokráciának és a magyar nemességnek, illetve milyen személyes- és családi stratégia szükségeltetett a siker eléréséhez? Ezeket a kérdéseket kívántam munkám során vizsgálni.

Vizsgálati módszerek

A 16. század folyamán több *homo novus* jutott a köznemességből az arisztokráciába. Ezt a folyamatot az egyes családok (és személyek) pályaképeinek megrajzolásával lehet vizsgálni. A disszertáció témája egy ilyen család történetének vizsgálata a 16. században. Forgách Simon a korszaknak olyan kiemelkedő alakja volt, akinek a pályafutásán keresztül bemutatható egy család országos elitbe emelkedésének a folyamata. A család a 16. században emelkedett az arisztokrácia soraiba és diverzifikált családi stratégiát valósított meg, alkalmazva a katonai-, hivatali- és egyházi karrier modelleket is. Simon, több kortársához hasonlóan, egyszerre több utat járt be: mind a katonai- mind a politikai felemelkedés útját. Emellett érdemes kiemelni, hogy Simon mind a nyugati-, mind a felső-magyarországi arisztokrácia soraiba beletartozott (a család ősi bázis birtokállománya elsősorban Nyitra és Bars megyére terjedt ki, de Simonnal elindul egy keleti expanzió először Sáros vármegyében), ami azért fontos, mert az eddigi kutatások a Magyar Királyság 16. századi elitjének

kapcsán leginkább a nyugat-magyarországi arisztokráciát dolgozta fel. A felső-magyarországi elitről Borbély Zoltán adott doktori disszertációjában remek összefoglaló áttekintést, kutatásaiban foglalkozott a Várday családdal is, valamint fontos még kiemelni, hogy a Balassa családdal újabban Virovecz Nándor foglalkozott, emellett a térségből Mágochy Gáspár és a Dobó István, valamint a Dobó család kapcsán születtek kutatások, emellett Rákóczi Zsigmond személyének köszönhetően a Rákócziak kerültek még fókuszba a 16. századi felső-magyarországi elitet illetően. Arra irányult az általam végzett kutatás, hogy Forgách Simon pályafutását a családja miként alapozta meg, illetve ezt követően Simon miként teljesítette ki katonai karrierjét. Miután Simon nem csak katonai pályán mozgott, hanem a politikai elithez is tartozott, így indokolt volt megvizsgálni, hogy katonai munkássága ehhez miként viszonyult, a kor viszonyai között mennyiben jelenthetett ez előnyt a számára? Emellett fontos kérdés volt, hogy Simon milyen családi stratégiát részesített előnyben gyermekei életében, mivel így arról is képet nyerhetünk, hogy a család generációi egymáshoz képest

stratégiai gondolkodásukat miként módosították, hogyan alkalmazkodtak környezetük kihívásaihoz. A családi stratégia kérdése abból a szempontból is fontos, mert ezen keresztül vizsgálható, hogy miként igyekezett az ország elitje alkalmazkodni az oszmán hódítás jelentette fenyegetéshez. A felekezeti szintén fontos kérdés volt Simon életének vizsgálatakor, mivel, bár családja túlnyomó többségben protestáns, pontosabban evangélikus volt, testvére Ferenc, illetve egyik fia a katolikus vallást követte, így a család- és Simon pályafutásának tekintetében is releváns ennek vizsgálata. Disszertációmban arra is kitértem, hogy Simon miként illeszkedett be az elitbe, az arisztokrata magatartásformákat mennyiben adaptálta, hogyan jelent meg mindez a családi reprezentációban.

A fent említett kérdések megválaszolásához vizsgáltam tehát a családi stratégiát, azon belül a Simont érintő karriermodelleket, valamint a házassági stratégiát is. A felekezeti szerepét, illetve azt, hogy Simon milyen kapcsolatrendszereket hozott létre pályafutása során. Ennek a kapcsolatrendszernek az elemzése során bemutattam annak rétegződését, a kapcsolatok típusait és

annak földrajzi kiterjedését is. Simon karrierének értékeléséhez elengedhetetlen feltárni a család birtokviszonyait, valamint azt, hogy az Ő pályafutása milyen hatással volt a birtokállomány alakulására.

A kutatási eredmények bemutatása

Egy korszak s egy élet eredményeinek összegzése és mérlegelése több szempont alapján is lehetséges. Azt kijelenthetjük, hogy az 1526-1598 közötti periódus a Forgách család számára sikeres volt. Bár a Magyar Királyságot számos csapás érte, a család a krízisek támasztotta kihívásokhoz jól alkalmazkodott és a családtagok által meghozott döntések, az atyák által megtervezett családi stratégiák többségében jól működtek. Ezt jól mutatja, hogy a tárgyalt hetvenkét esztendő alatt egy tehetős birtokos, megyei szinten a helyi decizionális elitben jelentős-, de országosan nem kiemelkedő szerepet játszó családból az arisztokrácia soraiba léptek bárói címet szerezve, birtokállományuk pedig nem apadt, hanem bővült, több új vármegyében vetették meg a lábukat királyi adományoknak és zálogosításoknak köszönhetően.

A siker több tényezőre vezethető vissza. Nem elhanyagolható, hogy a Forgáchok szerencsés helyzetben kerültek a mohácsi csatát követő zavaros idők forgatagába: birtokaik az országnak olyan területén feküdtek, melyek nem kerültek tartósan oszmán megszállás alá és ahhoz is eléggé nyugaton helyezkedtek el, hogy inkább a Habsburgok érdekszférájába tartozzon, semmint a Szapolyaiakéba. Teljes biztonságban a török támadásoktól természetesen így sem voltak, viszont azt a reprezentációs- és anyagi bázist sem veszítették el, amit ősök az előző évszázadokban megszereztek s ez mindenképpen remek alapot biztosíthatott a család jövőjének tervezéséhez.

A korszak viszonyaihoz képest nagyjából biztosnak mondható anyagi háttér azonban csak egy tényezője a felemelkedésnek és nem is feltétlenül hordozta magában a siker bizonyosságát: a biztos háttér megtartása önmagában is kívánt erőfeszítéseket s az annak birtokában meghozott döntések jelentették a legfontosabb fokokat a felemelkedés lépcsőin. A Forgách család helyesen ismerte fel azt, hogy érdekeik érvényesítéséhez a Habsburg uralkodó elfogadásán és a dinasztia számára nyújtott

szolgálatokon keresztül vezet az út. Forgách Simon, aki végig kitartott a Habsburgok hűségén s egymás után három királyt is szolgált, jelentős birtokállománnyal, bárói címmel, korábban viselt főkapitányi tisztségekkel, országos méltóságot viselve fejezhette be harcokkal teli életét úgy, hogy gyermekeinek pályafutását is remek lehetőségekkel tudta elindítani. Ehhez természetesen kellett a családtagok együttműködése, a Habsburg udvarban karriert építő Forgách Ferenc személye, s a második fontos elemet ez adja: a diverzifikált családi stratégiát.

A Forgách család 16. századi történetét végigtekintve láthattuk, hogy a mohácsi csata idején a családot irányító 11. generáció már a diverzifikált családi stratégia jegyében egyengette a következő nemzedék útját s a választás helyességét az elért eredmények is alátámasztják. A 12. nemzedék is minden bizonnyal így láthatta, mivel ezt a működőképesnek bizonyuló modellt igyekeztek ők is alkalmazni. Forgách Simon a saját nemzedékének pályakezdéséhez híven a diverzifikált családi stratégiát részesítette előnyben és számítása ebben a tekintetben jónak

bizonyult: gyermekei sikeresen érték el a királyság legmagasabb pozícióit. Az eltérő, de egymást támogatni képes karrier modelle úgy is eléggé erősnek bizonyult, hogy harmadszülött fia sajnálatos módon hivatali működésének megkezdése előtt elhunyt, afelől viszont nem lehetnek kétségeink, hogy a katonáskodó Zsigmond, a főpap Ferenc és az udvari hivatali tisztviselő Miklós hármassága egy még erőteljesebb érdekképviseleti- és érvényesülési pozíciót adott volna a Forgách család számára.

Simon helyesen ismerte fel azt, hogy a felemelkedéshez szükséges az uralkodói udvari neveltetés, viszont ennek orientációja esetében nem a Habsburg, hanem a Báthory udvarhoz kötődött, mint láthattuk. Az utókor számára lehetséges visszatekintés alapján ez nem feltétlenül tűnik helyes döntésnek és évszázadok távlatából már egyértelmű, hogy előnyösebb lett volna a Habsburg udvar választani, mint tette ezt Pálffy Miklós atyja példának okáért. Ugyanakkor a korszak viszonyait figyelembe véve abban a döntési helyzetben, amikor Simon Báthory István udvarát választotta Zsigmond neveltetési helyéül, ez egyáltalán nem volt egyértelmű. A választás mellett

szólhatott a rokoni kapcsolat, az, hogy Báthory nem „idegen” nemzetiségű volt és végső soron az a megfontolás, hogy Simon szerette volna minél szélesebb spektrumban lefedni a nemzetközi palettát, hiszen Ferenc egyházi karrierje már egyértelműen a Habsburg udvar felé nyitott lehetőségeket, s mint láttuk, Mihály fia számára is a Habsburg udvar lett volna az érvényesülés útja. A Forgách család a 16. század folyamán tudatosan igyekezett nyitni a nemzetközi színtér felé és ebbe a mintába illeszkedik az is, hogy Zsigmond a lengyel királyi udvarba került, akárcsak az, hogy Forgách Imre egy szász hercegnőt vett feleségül. A Forgáchok nem csak a pályaképeken belül, de azok nemzetközi beágyazottságának tekintetében is törekedtek tehát a diverzitásra, ahogy tették ezt a felekezeti tekintetében is, helyesen ismerve fel a rekatolizáció jelentette kihívásokat is.

A témában megjelent publikációk

1. Benkő, Gábor: Alternatívák a mohácsi csata után a magyar nemesség számára: Forgách Zsigmond

- karrierépítő tevékenysége. In: Szőke, Máté (szerk.) Adsumus XIII.: tanulmányok a XV. Eötvös Konferencia előadásaiból. Budapest, Magyarország: Eötvös Collegium (2015) pp. 7-24. , 18 p.
2. Benkő, Gábor: Forgách Zsigmond kapcsolati hálója, családi stratégiája. In: Kékesi, Tamás; Jármai, Károly; Dabasi, Halász Zsuzsanna (szerk.) Diáktudomány: A Miskolci Egyetem Tudományos Diákköri munkáiból: [2015] Miskolc, Magyarország: Miskolci Egyetem (2015) pp. 240-245. , 6 p.
 3. Benkő, Gábor: Egy arisztokrata karrier mérlege: Forgách Simon végrendeletének elemzése. In: Balga, Nóra; Szabó, Gergely (szerk.) XIV. Adsumus: A XVI. Eötvös Konferencia tanulmánykötete Budapest, Magyarország: Eötvös Collegium (2016) 366 p. pp. 9-24. , 16 p.
 4. Benkő, Gábor: Forgách Simon 1526-1598 Erdélyi kapcsolatrendszere. In: Kis, Csaba; Kovács-Veres, Tamás Gergely; Rózsa, Sándor (szerk.) „Politika, életrajz, divat, oktatás...”: tanulmányok Magyarország történetéből a középkortól napjainkig. Eger, Magyarország : EKE Líceum Kiadó (2018)
 5. Benkő, Gábor: A reformáció és a Forgách család a 16-17. század fordulójáig. In: EGYHÁZTÖRTÉNETI SZEMLE 2020/1 pp. 23-42. , 20 p. (2020)

